

HANS CL. NYBØLLE

23. FEBRUAR 1885—18. AUGUST 1947

ALENE paa Grund af sin matematiske Uddannelse var Nybølle noget for sig blandt Danmarks Økonomer og Statistikere. Trods hans beskedne og uhøjtidelige Fremtræden mærkede man snart, at det var en klog Mand, som det var værd at tale med.

Han var født i Store Hedinge. Faderen var Tømrmester. I 1901 tog han Præliminæreksamen og i 1905 1. Del af polyteknisk Eksamen; men han gik nu over til at studere Matematik og tog Skoleembedseksamen med Matematik som Hovedfag i 1910. Aaret efter kom han ind i Statistisk Departement, hvor han blev til 1936, de sidste 12 Aar som Kontorchef. Som et naturligt Resultat af sin matematiske Uddannelse fik han her særlig med Befolkningsstatistikken at gøre, men iøvrigt ogsaa med den økonomiske Statistik og navnlig Socialstatistikken.

I Tiden fra 1926 til 1936 var han samtidig Lektor i Statistikkens Teori. Sidstnævnte Aar blev han imidlertid udnævnt til ekstraordinær Professor i Statistikkens Teori (efter Fakultetets Indstilling »teoretisk Statistik«). Efter Professor Warmings Død i 1939 udnævntes han til ordinær Professor i Statistik, idet Faget Danmarks Statistik nu overtoges af Lektor Vedel-Petersen.

Nybølles Betydning ligger ikke mindst i hans Fortsættelse af Harald Westergaards Arbejde som Lærer og Vejleder i statistisk Metode. Et Aar efter, han blev Lektor, udgav han sammen med Westergaard den stærkt reviderede Udgave af dennes Statistikkens Teori. Hans Arbejde ved Universitetet kom navnlig til at bestaa i Ledelsen af de efterhaanden meget omfattende statistiske Øvelser. De obligatoriske statistiske Øvelser, som Westergaard er Fader til, indtager stadig en vigtig Stilling i den statsvidenskabelige Uddannelse og betyder sikkert meget som praktisk Oplæring ikke alene i statistiske Beregninger, men ogsaa i skriftlig Fremstilling om faglige Emner af konkret Karakter. Ved Siden af Forelæsninger havde Nybølle desuden i stor Udstrækning frivillige Øvelser. De studerendes uensartede matematiske Forkundskaber stillede store Krav til en Undervisning om Forhold, som uundgaeligt maatte være af kompliceret kvantitativ Karakter. Nybølle naaede her meget ved illustrerende Eksempler og Samtale med de enkelte ved Gennemgang af Opgaverne.

Nybølles Arbejde som Lærer i Statistik og Landets første teoretiske Statistiker medførte desuden en Mængde Arbejde ud over Undervisningen. For Økonomerne er Statistiken en Hjælpevidenskab, et Arbejdsredskab, hvis rette Anvendelse i mange Tilfælde vil gaa ud over Ikke-Specialistens Forudsætninger. Vi er mange, som skylder Nybølle Tak for Vejledning, kritisk Gennemlæsning og positive Bidrag til statistiske Fremstillinger. Ogsaa Forfattere fra andre Fag ikke mindst Medicinen benyttede i stor Udstrækning Nybølles Sagkundskab og Hjælpsomhed. Til Medicinen var han desuden knyttet som Medlem af Antropologisk Komité, som Statistiker i Sundhedsstyrelsen i en Periode og Forfatter om Alkoholstatistik samt endelig som Medlem af Medicinsk Selskab. Hertil kom, at han var Bedømmer og Opponent ved en Række Doktordisputater inden for adskillige Fakulteter samt paa den polytekniske Læreanstalt. Som Opponent optraadte han til Tider med stor Skarphed, idet han, der var den elskværdige og opofrende Hjælper, gik haardt frem mod, hvad han betragtede som usolidt Arbejde og videnskabelig Kosmetik, f. Eks. Korrelationsberegninger paa Maa og Faa uden teoretisk Underbygning.

Trods hans Fags teoretiske Apparat var han i høj Grad Realiteternes Mand med stor Sans for Uensartetheden af den Virkelighed, som samles i Pristallet, Arbejdsløshedsprocenten og Indkomststatistikens Størrelsesgrupper, noget hans mangeaarige Arbejde med det statistiske Materiale i Departementet gav Grundlag for, men som sikkert ogsaa havde Rod i en sund sjællandsk, til Tider noget Holbergsk præget, Skepsis og lun Ironi.

Han havde i høj Grad Sans for det økonomiske Livs Mangfoldighed. Under en Diskussion med mere optimistisk indstillede Ingeniører gav han Udtryk for dette ved at sige, at Økonomien var en særlig vanskelig Videnskab, idet den havde langt flere og langt mindre lovbundne Variable end Naturvidenskaben. F. Eks. inden for Astronomien kunde man i Reglen klare sig allerede ved Løsning af Tolegemproblemer, og allerede Trelegemproblemer volder store Vanskeligheder. For en nøgtern Betragtning var det fornuftige og alsidige Skøn ofte bedre end eksakte Beregninger paa Grundlag af uensartede og irrelevante Talophobninger. Dette var ikke en ligeglad eller stemningspaavirket Standpunkttagen, men svarede netop til Statistikerens Forstaaelse af Uensartethedens og »Tilfældighedernes« Betydning.

De økonomiske Spørgsmaal, som Nybølle baade i Departementet og paa Universitetet var kommet i saa nær Forbindelse med, laa ham stærkt paa Sinde. I hans mangesidige Læsning indtog Økonomien en stor Plads, og han var f. Eks. en ivrig Deltager i de nordiske Økonomers Marstrandmøder.

Baade i Departementets Publikationer, navnlig Undersøgelsen om Arbejdsløsheden, der fremkom i Forbindelse med tilsvarende Undersøgelser i Arbejdsløshedsraadet, og i Afhandlinger i Socialt Tidsskrift 1935 og 1936 kom Nybølle ind paa Arbejdsløshedens statistiske Problemer, herunder Arbejdsløshedsprocentens Afhængighed af Organisationernes Vækst, paa Deling efter

Arbejdsløshedens Aarsager og ikke mindst paa en nærmere Analyse af Arbejdsløshedens Varighed for de enkelte — d. v. s. Tilgangs- og Afgangsforhold samt »Bestandens« Sammensætning svarende til Befolkningens Alderssammensætning, et Spørgsmaal, som senere er taget grundigt op af den officielle Registrering og Statistik. Den noget ensidige Dyrkelse af Befolkningsstatistiken hos Westergaard og Nybølle har for Økonomerne den Værdi, at man her faar et grundigt behandlet — og ikke svævende — Eksempel paa Dynamik, som lader sig overføre paa andre af Økonomiens Omraader.

I Befolkningss Kommissionen, hvor Nybølle var Næstformand, gik han med næsten Myrdalsk Iver op i den Række socialpolitiske Problemer, som den svensk-danske Befolkningsspolitik i 30'erne tog med i sin vide Opfattelse af Befolkningsspørgsmaalet, saaledes Løsningen af Beskæftigelsesproblemet som Betingelse for Folks Mod til at sætte Børn i Verden. Selv drog Nybølle en praktisk Konsekvens af sit Standpunkt ved et besværligt Arbejde med Start og Ledelse af Frederiksholms Vuggestue.

Som Statistiker for Begravelseskassernes Genforsikring efter Harald Westergaard og Clara Black kom han til at medvirke ved den meget betydningsfulde Reform i 1940, hvorved der i de mest beskedne og stilfærdige Former som genforsikret Begravelsesforsikring i Sygekasserne etableredes en ganske lille obligatorisk Livsforsikring paa et Par Hundrede Kroner for alle Sygekassemedlemmer. Ogsaa i Alderdomsforsikringskommissionen af 1922, hvor Nybølle udførte Udgiftsberegningerne, kom han i Kontakt med Socialforsikringens Problemer; — og han blev ikke Tilhænger af Forsikringsprincippernes Anvendelse paa disse Omraader, lige saa lidt som af den nuværende Organisation af Sygeforsorgen.

Omkring forrige Verdenskrig deltog Nybølle i de den Gang aktuelle Drøftelser af Valgmetoder. Det var her den matematiske Side af Sagen, Nybølle særlig gav sig af med, Fordelingen af Antal Mandater mellem Lister eller større Grupper, Metoder, som ogsaa kan anvendes ved en Række andre Fordelinger. Karakteristisk for Nybølle drejede det sig ikke om en enkelt Patentløsning, men han opstillede i Tilknytning til Thiele en Skala af »stærke« og »svage« Metoder, som lod sig anvende, alt efter hvilken Vægt man lagde paa Samling eller Mangesidighed i Udvalget, samtidig med at han gjorde Rede for disse Metoders statistiske Egenskaber. Lignende Synspunkter med Hensyn til det vilkaarlige Element ved Valget af Vægt og Spredningsgrad fremhævede han senere bl. a. i et Foredrag i Pædagogisk Selskab om Karaktergivning.

Nybølle interesserede sig stærkt for Studenternes Studievilkaar (specielt Fordelingen efter Studietidens Varighed med eller uden afsluttende Eksamen) og deres økonomiske Forhold og skrev flere Gange herom, og han medvirkede ved Tilrettelægnngen af den af Studenterraadet iværksatte Statistik.

Det Samarbejde, han herved kom ind i, førte til, at han blev den første danske Formand i Organisationen »International Student Service«. Ogsaa som Forstander for Økonomisk Statistisk Laboratorium og i Institutet for Historie og Samfundsøkonomi udførte han et betydeligt Arbejde. Altid samvittighedsfuld og hjælpsom, til Tider noget omstændelig, maatte alle de med hans Stilling følgende, overvejende ulønnede Hverv i Forbindelse med de økonomiske Øvelser — hvortil en stor Del af hans Tid ogsaa i Sommerferien gik, indtil han til allersidst fik en Assistent til Hjælp herved — tage Tid, han gerne vilde anvende til Skrivning af en egen Lærebog. Denne naaede han imidlertid ikke at faa gennemført. Derimod foreligger der en Række betydningsfulde Afhandlinger foruden bl. a. Tekster navnlig til de befolkningsstatistiske Tabelværker og hans Medforfatterskab til »Statistikens Teori«. Over hans trykte Arbejder findes en Fortegnelse paa 133 Numre, af hvilke et Udvalg er nævnt neden for S. 94. Han var imidlertid i sjælden Grad en Vejleder og Raadgiver over for de enkelte. Hvad han har lært Elever, Kolleger, Venner og alle dem, der søgte hans Raad, vil stadig være levende sammen med Mindet om hans ædle og kloge Personlighed.

F. Zeuthen.

SKØNT Matematikken fra Begyndelsen var Nybølles Fag, blev denne Videnskab aldrig for ham et Maal i sig selv. Hans Matematik var kun Midlet — Værktøjet for Statistikerens.

Nybølle var dog i høj Grad lydhør over for den Udvikling, som Statistikens matematiske Grundlag har gennemgaaet i de sidste 20 Aar. Før de fleste andre herhjemme anede han Betydningen af Kolmogoroffs og Fishers Arbejder. Og en væsentlig Grund til, at hans nye Lærebog i Statistik aldrig blev skrevet var vistnok, at han var klar over, at den Bog ikke kunde skrives for 10 Aar siden. Den vilde være blevet forældet umiddelbart efter Fremkomsten. Først nu er Udviklingen saa langt fremme, at væsentlige Dele af de nye Teorier kan anvendes ved en Fremstilling af Statistikkens Teori, der ikke blot skal henvende sig til en ganske lille Kreds med betydelige matematiske Forudsætninger.

De matematiske Formler var for Nybølle aldrig Maalet. Selv adskillige af hans Arbejder, der anvender Matematikkens fineste Midler, er skrevet med et Minimum af Formler og Tegn. En medvirkende Aarsag hertil er dog selvfølgelig, at Størsteparten af hans Elever og Læsere var uden særlige matematiske Kundskaber. Men naar han saa anvender Matematikkens Formler, præsenteres de saa pædagogisk rigtigt, at de for Læseren er Virkelighed og ikke Volapyk. Man kan f. Eks. erindre om hans Bemærkninger om Interpolation i Befolkningsstatistikken, hvor han paa yderst raffineret Maade anvender Mønsterinterpolation efter Westergaards Principper, og hvor Resultaterne fremtræder som indlysende rigtige, selv for den ikke matematisk kyndige Læser.

Et af Nybølles betydeligste Arbejder er netop en Afhandling fra 1929 om Interpolation i Statistikken. Han fremhæver her de grafiske Metoders Værd i Modsætning til de udviklede matematiske Formelsystemer. Den Vilkaarlighed, hvormed den grafiske Interpolation eller Udjævning foretages, er i sig selv en Fordel, for den advarer os mod at undervurdere Fejlen ved Processen.

I samme Afhandling slaar Nybølle til Lyd for et særligt Udjævningsprincip, idet han foreslaar at udjævne efter Funktioner med en kontinuert, stykkevis lineær Differentialkvotient, f. Eks. af anden Orden, altsaa en af Jacobi's »vernünftige Funktion«. Æren for dette saakaldte pseudo-analytiske Udjævningsprincip maa Nybølle dele med amerikanske Matematikere, der praktisk talt samtidig kom paa den samme Tanke. Princippet er senere blevet uddybet i en Række Arbejder af forskellige Matematikere.

Nybølle var Befolkningsstatistikeren par excellence, og i de Tabelværker, der kom, medens han var ansat i statistisk Departement, har han skrevet Indledningerne, der ofte har betydelig videnskabelig Værdi. Som Embedsmand knyttedes han til forskellige Kommissioner, saaledes til Alderdomsforsikringskommissionen og Befolkningskommissionen, og hans Arbejde her er resulteret i betydningsfulde Afsnit af Betænkningerne.

Nybølles vigtigste Arbejde er den tredje Udgave af Westergaards Statistikkens Teori fra 1927. I Forordet skriver Westergaard, at Afsnittet om Sandsynlighedsregningen i det væsentlige skyldes Nybølle, men Bogen bærer i sin Helhed stærkt Præg af Nybølles Medarbejderskab. Denne Bog har i de sidste 20 Aar dannet Grundlaget for Undervisningen ved Københavns Universitet og har haft sin store Betydning for vore unge Nationaløkonomer og Aktuarer. Den har været udsolgt i snart mange Aar og har været stærkt savnet.

Nybølle var ingen fremragende Taler. Det var ikke Formen, men Indholdet, der fængslede hans Tilhørere, og han var bedre i Kontakt med en mindre Kreds af Elever ved en Øvelsesgennemgang end med Tilhørerne i et stort Auditorium. Især paa Tomandshaand afslørede hans pædagogiske Evner sig. Han var den elskværdige hjælpsomme Lærer, der altid gav sig Tid til at lytte og svare. Og hans Evne til at fatte et Problem var fabelagtig. Gik man maaske og grublede over et Problem uden helt at have formuleret Vanskelighederne og forelagde man Nybølle Sagen, saa fik man ligesom Indtrykket af, at han kunde læse ens Tanker. Endnu inden man rigtig var kommet til Kærnen, kunde han fortsætte Tankegangen og paa staaende Fod klare Sagen, oftest med en Henvisning til Litteraturen. Han havde læst meget og huskede, hvad han havde læst, og hvor han havde læst det, og han forstod at interessere sine Elever for videnskabelige Studier. Om hans store Kendskab til Litteraturen vidner ogsaa adskillige — ofte fremragende — Anmeldelser, navnlig i dette Tidsskrift.

For adskillige af Nybølles Elever var hans Fag kun et Bifag, som de ønskede at beskæftige sig det mindst mulige med. De saa blot Vanskelighederne ved hans Undervisning, der ikke altid serverede Stoffet færdigtillavet, men forlangte selvstændigt Arbejde og Tænkning. Saa foretrak man Manuduktørens Indtærpning af det mindst mulige Eksamenspensum.

Men for de Elever, der fandt Interesse for Statistikken, kom Nybølles Undervisning til at betyde en Indførelse ikke blot til dette Fag, men til et akademisk Studium i bedste Forstand. Og de, der kom ham nærmere, skylder ham Tak for uvurderlig Hjælp og Vejledning i Studietiden.

Paul Johansen.

FORTEGNELSE OVER HANS CL. NYBØLLES SKRIFTLIGE ARBEJDER

I Fortegnelsen er ikke medtaget mindre Arbejder som Anmeldelser, Leksikonartikler m. v.
Forkortelser:

Nat.T. = Nationalekonomisk Tidsskrift.
N.S.T. = Nordisk statistisk Tidsskrift.

Om nogle forskellige Fordelingsmaader ved Forholdstalsvalg efter Partilister. Rigsdagstidende 1913—14, Tillæg B, Sp. 2467—91.

Sygeligheden blandt Papirarbejderne i Aarene 1914 og 1915. Arbejdsraadets Beretning for 1916—1917, Kbhvn. 1917.

Über Mathematik und Proportionalwahl in ihren gegenseitigen Beziehungen. Zeitschrift f. die ges. Staatswissenschaft, Jahrg. 76, Tübingen 1920. S. 147.

Om samtidige Valg af flere Repræsentanter for samme Kreds. — Betænkning af 1922 fra den i Henhold til Lov af 29. April 1921 nedsatte Valglovskommission, Bilag K. (Udarbejdet af Vilh. Elberling paa Grundlag af Undersøgelser foretaget af Hans Cl. Nybølle).

Ægtebørns og Uægtebørns Dødelighed. Nat.T. 1923, S. 114.

Sur l'erreur moyenne en l'investigation partielle. Bidrag til en Afh. af Adolph Jensen til Internat. Inst. Stat. XV, Bruxelles 1923, paa Dansk i N.S.T. II, 1923, S. 435.

Om Bestemmelsen af »Erhvervsdødeligheden« og dens Betydning for Livsforsikringen. Nordisk Forsikringstidsskrift 1926, S. 306.

Sammen med Harald Westergaard: Tredje Udgave af *Statistikens Teori.* Kbhvn. 1927, Tysk Udgave Jena 1928.

Legemsvægt og Legemshøjde. Medd. om Danm. Antropologi II, 3. Afd. 1928, S. 393.

Folketallets Størrelse og Vækst. Befolkningens Sammensætning. I Traps Danmark, 4. Udg. I, Kbhvn. 1929, S. 38 og 47.

Alkohol og Dødelighed. Ugeskr. f. Læger 1929, S. 390.

Interpolation i Statistikken. N.S.T. 1929, S. 104. Paa Engelsk i Nordic Statistical Journal I, p. 104.

Om Børnedødeligheden i de nordiske Lande. Socialt Tidsskrift VI 1930, Afd. A, S. 397. Til lige trykt i Nordisk hygiejnisk Tidsskrift 1931, Nord. stat. møtet i Helsingfors 1931, N.S.T. 1931. Paa Engelsk i Nordic Stat. J. Vol. 3. 1931.

Landets Forsyning med Læger i den nærmeste Fremtid. Ugeskr. f. Læger 1931, S. 226.

Om Beregningen af Tændernes gennemsnitlige Frembrudstid. Medd. om Danm. Antropologi III, 2. Afd. 1931, S. 331.

Om Mulighederne for Indretningen af en obligatorisk Turnustjeneste. Ugeskr. f. Læger 1931, S. 947.

En Reform af Sygehusenes Lægeberetninger. Tidsskrift for danske Sygehuse, 7. Aarg. S. 233 og Ugeskr. f. Læger 1931, S. 1021.

Folketællingen i Danmark 5. Nov. 1930. N.S.T. 1931, S. 337. Paa Engelsk i Nordic Stat. Journ. 3, 1931.

Dansk Vandringsstatistik og Genève-Konferencen 1932. Socialt Tidsskrift 1932, S. 389 og N.S.T. Bind 11, S. 193. Paa Engelsk i Nordic Stat. Journ. 4, 1932.

De Københavnske Normaltabeller for Skolebørns Højde og Vægt. Medd. om Danm. Antropologi III, S. 353. 1932.

- Folkeregistret og Kommunerne.* Kommunal Aarvog 4. Aarg. 1932, S. 735.
- Sammen med Inger Alsing: *Studenterne 1913—24.* Nat.T. 71. Bind 1933 i Festskrift til Westergaards 80-Aars Fødselsdag.
- Er det almindelige Prsniveau en Fiktion.* Nat.T. 1933, S. 263.
- Nogle væsentlige Træk af Danmarks nuværende befolkningsmæssige Forhold.* Foredrag i Forsikringsforeningen 12/4 1934. Trykt i Socialt Tidsskr. X, 1934 S. 111.
- Studenternes Kaar i Sverige og her.* Nat.T. 1934, S. 258.
- Tal og Betragtninger fra den danske Under-søgelse over Alkoholens Indflydelse paa Dødeligheden.* Ugeskr. f. Læger 1934, S. 1383.
- Arbejderorganisationernes Vækst og Arbejds-løshedens Omfang.* Socialt Tidsskr. XI 1935, S. 1.
- Arbejdsløshedsraadets Redegørelse for Ar-bejdsløshedens Karakter og Omfang.* Nat.T. 73, 1935, S. 113.
- On Pseudo-analytical Graduation.* Journal of the Institute of Actuaries LXVI p. 63, London 1935.
- Befolkningsspørgsmaalet i Støbeskeen.* Nat.T. 1935, S. 276.
- Befolkningsspørgsmaalet.* Tidsskrift for Land-økonomi 1936, S. 81.
- On the statistical distinction between sets of two-dimensional observations.* Skandinavisk Aktuarietidsskrift 1936, S. 1.
- Arbejdsløshedsproblemet fra et statistisk Synspunkt.* Socialt Tidsskr. 1936, S. 119.
- Om Diegivningens Varighed.* Ugeskr. f. Læger 1936, S. 1003.
- Harald Westergaard.* Nekrolog i Nat.T. 1936, S. 385.
- Mand og Kvinde i Befolkningen.* I »Kvinden i Samfundet«, redigeret af Kirsten Gloerfelt-Tarp, Kbhvn. 1937.
- On an attempt to reduce infant mortality in Denmark.* Journal of the American Statistical Association, vol. 32, 1937, p. 489.
- Sammen med F. Zeuthen: *Arbejdsløsheden endnu engang.* Nat.T. 1940, S. 9.
- Et Eksempel paa Letalitetsbestemmelse for kronisk Syge.* Ugeskr. f. Læger 1940, S. 534.
- Genforsikringen i dens nye Form.* Sygekasse-tidende 1940, S. 336.
- Krig og Dødelighed.* Foredrag i Aktuarfor-eningen og Forsikringsforeningen 13/11 1940. Trykt i Nat.T. 1940, S. 293.
- Omkring »Pristallet«.* Nat.T. 1941, S. 305.
- Økonomisk-statistisk Laboratorium ved Kø-benhavns Universitet 1892—1942.* Nat.T. 1942, S. 352.
- Den forsikringsmæssige Status pr. 1/1 1941 i Sygekassernes Genforsikring af Begravelses-hjælp.* Genforikringens Beretning for 1942, Kbhvn. 1943, S. 13.
- Dødeligheden 1840—1940.* Nat.T. 1944, S. 278.
- Prsniveauet som statistisk variabel.* I Fest-skrift til Professor Steffensens 70. Aardag. Kbhvn. 1943.